

Міжнародне право

УДК 340.14

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14060574>

Правові позиції Європейського суду з прав людини щодо російської агресії проти України

Ігнатенко Євгеній Олександрович

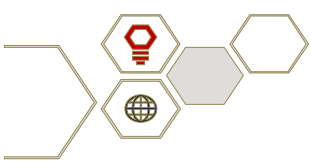
аспірант кафедри європейського та міжнародного права юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Україна, 49000,
м. Дніпро, пр. Науки, 72, <https://orcid.org/0009-0003-8434-9954>

Прийнято: 19.10.2024|Опубліковано: 29.10.2024

Анотація. У статті досліджено правові позиції Європейського суду з прав людини щодо російської агресії проти України.

Дослідження включає: аналіз правових позицій ЄСПЛ щодо російської агресії проти України; вироблення основних напрямів урахування позицій ЄСПЛ в національній судовій практиці; обґрунтування форм застосування правових позицій ЄСПЛ щодо російської агресії; визначення основних напрямів ефективної моделі політики виконання рішень ЄСПЛ та врахування правових позицій Суду щодо російської агресії проти України.

Зроблено висновки, про те, що ЄСПЛ, висловлюючи свої правові позиції щодо російської агресії проти України: 1) здійснює розгляд міждержавних справ та індивідуальних заяв; 2) використовує гуманітарне право у своїх рішеннях, визнаючи застосовність Європейської конвенції з прав людини в ситуаціях збройних конфліктів; 3) застосовує докази та встановлює факти, спираючись на звіти міжнародних організацій та неурядових організацій; 4) ухвалює численні тимчасові заходи, зокрема щодо захисту українських військовополонених і цивільних осіб на окупованих територіях; 5) продовжує розгляд справ,

включаючи звинувачення у військових злочинах і злочинах проти людяності, скоєних після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року.

Визначено, що формами застосування правових позицій ЄСПЛ щодо російської агресії є відправлення правосуддя національними судами за такими основними напрямками: використання рішень ЄСПЛ для документування та правової кваліфікації порушень прав людини внаслідок російської агресії; застосування правових позицій ЄСПЛ щодо ефективного контролю для встановлення відповідальності росії за порушення на окупованих територіях; кваліфікація дій російських військ як військових злочинів або злочинів проти людяності; використання принципів та правових позицій ЄСПЛ щодо екстериторіального застосування зобов'язань щодо прав людини, щоб притягнути росію до відповідальності; винесення рамкових рішень для майбутніх механізмів відшкодування та компенсації жертвам російської агресії.

Ключові слова: правові позиції ЄСПЛ; порушення прав людини, російська агресія, відповідальність, державна політика

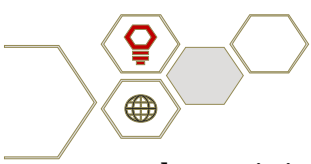
Legal positions of the European Court of Human Rights regarding russian aggression against Ukraine

Ignatenko Yevgenii

PhD student of the Department of European and International Law, Faculty of Law, Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine, 49000, Dnipro, Nauky Ave., 72, <https://orcid.org/0009-0003-8434-9954>

Abstract. The article examines the legal positions of the European Court of Human Rights regarding Russian aggression against Ukraine.

The study includes: analysis of the legal positions of the ECtHR regarding Russian aggression against Ukraine; developing the main directions of taking into account the positions of the ECtHR in national judicial practice; justification of the forms of application of the legal positions of the ECtHR regarding Russian aggression;

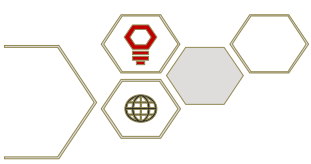
determining the main directions of an effective policy model for the implementation of ECtHR decisions and taking into account the Court's legal positions regarding Russian aggression against Ukraine.

Conclusions were made that the ECtHR, expressing its legal positions regarding Russian aggression against Ukraine: 1) examines interstate cases and individual applications; 2) uses humanitarian law in its decisions, recognizing the applicability of the European Convention on Human Rights in situations of armed conflicts; 3) applies evidence and establishes facts based on reports of international organizations and non-governmental organizations; 4) adopts numerous temporary measures, in particular regarding the protection of Ukrainian prisoners of war and civilians in the occupied territories; 5) continues to prosecute cases, including allegations of war crimes and crimes against humanity, committed since the February 2022 full-scale invasion.

It was determined that the forms of application of the legal positions of the ECtHR in relation to Russian aggression are the administration of justice by national courts in the following main directions: the use of decisions of the ECtHR to document and legally qualify violations of human rights as a result of Russian aggression; application of the legal positions of the ECtHR regarding effective control to establish Russia's responsibility for violations in the occupied territories; the qualification of the actions of Russian troops as war crimes or crimes against humanity; using the principles and legal positions of the ECHR regarding the extraterritorial application of human rights obligations to hold Russia accountable; issuance of framework decisions for future mechanisms of restitution and compensation for victims of Russian aggression.

Keywords: legal positions of the ECtHR; violation of human rights, Russian aggression, responsibility, state policy

Постановка проблеми. Агресія росії обумовили початок нового етапу взаємодії з Європейським судом, що позначається розглядом міждержавних скарг. У 2022 році Україна подала черговий міждержавний позов до Європейського суду проти росії, який є десятим з моменту збройної агресії проти нашої держави з лютого 2014 року. За цей період ЄСПЛ розпочав розгляд

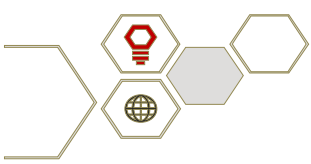
частини позовів, висловив своє бачення з приводу тих чи інших дій країн-учасниць процесу, виніс рішення у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)», тобто зробив висновки з приводу російської агресії, які виражають правову позицію Суду з цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ці та інші стратегічні питання функціонування Європейського суду аналізують у своїх роботах К. Бережна [10], О. Гарасимів [17], В. Завгородній [16], І. Мукач [15], К. Степаненко [13], А. Федорова [14], Г. Христова [14] та інші вітчизняні теоретики права. Роботи зазначених та інших вітчизняних і зарубіжних авторів складають основу для дослідження правових позицій Європейського суду з прав людини щодо російської агресії проти України, а також особливостей їх застосування у національній правовій системі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У механізмі повоєнного відновлення України, реалізації перехідного правосуддя та поновлення порушених прав і свобод громадян, вкрай важливі правові позиції Європейського суду з прав людини щодо російської агресії проти України. Наразі потребують розкриття питання: пов'язані із визначенням змісту правових позицій Європейського суду з прав людини щодо російської агресії проти України відповідно до останніх рішень Суду; методологія та практика їх втілення у національне судочинство; вплив правових позицій Суду щодо російської агресії на стан та рівень захисту та відновлення конвенційних прав, порушених внаслідок російської агресії.

Отож, у цій статті, через дослідження правових позицій Європейського суду з прав людини щодо російської агресії проти України, вироблено висновки та пропозиції щодо їх системного урахування в національній судовій практиці, а також щодо формування політики виконання рішень ЄСПЛ з питань російської агресії проти України.

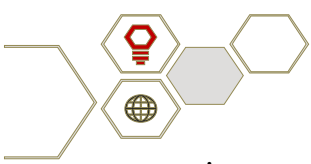
Формулювання цілей статті (постановка завдання). З метою вирішення зазначених проблем у статті здійснено:

- аналіз правових позицій Європейського суду з прав людини щодо російської агресії проти України;
- вироблення основних напрямів урахування позицій Суду в національній судовій практиці, зокрема для розгляду порушень прав людини, пов'язаних із окупацію Криму та частин української території;
- обґрунтування форм застосування правових позицій Європейського суду з прав людини щодо російської агресії;
- визначення основних напрямів ефективної моделі політики виконання рішень ЄСПЛ та врахування правових позицій Суду щодо російської агресії проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. З 2014 року Україна зіткнулася зі збройною немотивованою агресією з боку росії, в наслідок чого було анексовано Крим, фактично окуповано частини Донецької та Луганської областей, а також порушені права людини на цих територіях. Після вторгнення у 2022 році збройний конфлікт охопив багато регіонів України, а порушення конвенційних прав людини набуло ознак системності. Свого часу Україна і росія підписали Європейську конвенцію, але росія, яка була членом Європейського суду з прав людини, вийшла з цієї системи. Незважаючи на виключення рф зі складу Ради Європи у березні 2022 року та припинення її участі в Конвенції з 16 вересня 2022 року, Суд продовжує розгляд справ, які Україна подала до ЄСПЛ починаючи з 2014 року з приводу російської агресії.

Станом на жовтень 2024 року на розгляді ЄСПЛ перебуває 10 міждержавних позовів України, поданих з 2014 року у зв'язку із російською агресією. Після повномасштабного вторгнення рф, «23 червня 2022 року Урядом України подано до ЄСПЛ міждержавну заяву проти росії «Україна проти Росії (X)» за заявою № 11055/22, провадження у якій почалось ще в березні 2022 року з клопотання про тимчасові заходи в порядку Правила 39 Регламенту ЄСПЛ [1, с. 5]. В рамках розгляду Судом міждержавних справ порушення держави-відповідача не обов'язково має бути доведеним до моменту подання відповідної заяви до суду,

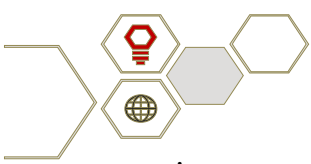

оскільки держава-позивач може поскаржитися до Європейського суду з прав людини, навіть якщо вона лише підозрює такі правопорушення.

Особливістю міждержавної юрисдикції ЄСПЛ є і те, що Суд має повноваження розглядати ймовірні порушення прав громадян (підданих) не тільки держави, яка подає скаргу, а й громадян інших держав, якщо країна-відповідач порушує їх права, передбачені Конвенцією. Це не є порушенням суверенітету і втручанням у внутрішні справи, оскільки всі Договірні Сторони добровільно визнали юрисдикцію Суду [10; 11].

Держави використовують звернення до Суду в надзвичайних випадках, коли відсутні або вичерпані усі передбачені міжнародним правом засоби дипломатичного врегулювання. Саме таким випадком стала анексія Криму у 2014 році та широкомасштабне військове вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року.

Аналіз проміжних та остаточних рішень за міждержавними справами, поданими Україною до ЄСПЛ проти росії, дає нам уявлення про правові позиції Суду щодо російської агресії проти України. Так, на початку розгляду справи «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 та 38334/18 щодо тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь і політичних в'язнів Суд всіляко намагався виключити політичні мотиви цієї справи, наполягаючи на розгляді суто юридичних обставин: Суд «не покликаний вирішувати абстрактно “законність” передбачуваного “вторгнення” Російської Федерації та “окупації” Криму» [2]. Суд наголосив на тому, що «це не те рішення, яке Україна вимагала від Суду, тому ці питання не будуть безпосередньо розглядатися Судом» [2]. Таким чином, Суд не заперечував, що опосередковано його коментарі можуть стосуватися питань, пов'язаних із законністю дій росії в Криму. Крім того, у наступній частині розгляду справи Суд підкреслив, що «він не покликаний вирішувати, чи було входження Криму до складу Російської Федерації, згідно з російським законодавством, законним з точки зору міжнародного права» [2], а також те, що «Суд не має визначати, в якій мірі Договір про приєднання від 21 березня 2014 року, відповідно до

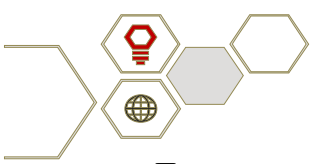

міжнародного публічного права, змінив суверенну територію держави-відповідача або держави-заявника» [2].

ЄСПЛ також відповів на заперечення росії про те, що Україна справді не бажала «порушувати питання, пов'язані із захистом прав людини згідно з Конвенцією», а натомість «заяву було подано для вирішення політичних питань і питань загального міжнародного права, таких як законність «референдуму», проведеного в Криму 16 березня 2014 року, і «возз'єднання, яке впливало з нього», які перебували поза компетенцією Суду» [2]. Відповідь Суду на ці заперечення полягала в тому, що «питання, які йому було запропоновано, є юридичними» [2]. Однак, навіть якщо ці питання мають політичні аспекти або можуть мати політичні наслідки, а також якщо Україна могла мати політичні мотиви для порушення справи, ці занепокоєння «не мають значення для встановлення її юрисдикції для розгляду юридичних питань, винесених на його розгляд» [2]. Як зазначає А. Ключковська, «це не перший раз, коли Суд має справу зі звинуваченням у тому, що проблема, яку він збирається вирішити, насправді має політичний характер» [3, с. 139]. Незважаючи на це, Суд відхилив такі звинувачення та продовжив провадження. Ці правові позиції відповідали зобов'язанню Суду залишатися в межах заяв, поданих Україною, та утримуватися від розгляду політичних, а не правових питань.

Остаточне рішення по цій справі Велика Палата Європейського суду з прав людини оголосила 25 червня 2024 року [4]. Вперше росію на міжнародному рівні у судовому порядку було визнано відповідальною за систематичні порушення прав та свобод людини на тимчасово окупованій території Криму та міста Севастополь. Цьому передувала кропітка робота Суду із виявлення усіх обставин справи, враховуючи, у тому числі, і модельні правові позиції, сформовані Судом за результатами розгляду аналогічних справ за участі держав-членів Ради Європи.

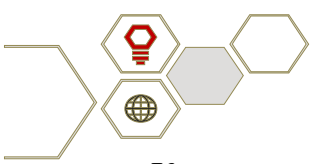
Найбільш принциповим і важливим є підтвердження Судом факту захоплення РФ та контролю над тимчасово окупованими територіями Автономної Республіки Крим та м. Севастополь з 27.02.2014 р. та Донецької і

Луганської областей з 11.05.2014 р., який триває до цього часу. Відповідно до Конвенції та практики ЄСПЛ (рішення у справі «Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia» [5]), необхідною умовою для притягнення будь-якої держави-учасниці до відповідальності є здійснення нею юрисдикції на відповідній території. У своєму рішенні у міждержавній справі «Georgia v. Russia» (II) від 21 січня 2021 року [6] Суд застосував підхід, розроблений ним раніше, щодо здійснення державою екстериторіальної юрисдикції над територією, розташованою за межами її територіальної юрисдикції. Як неодноразово наголошував Суд, «незалежно від того, чи йдеться у статті 1 Конвенції про «територіальну юрисдикцію» чи «екстериторіальну юрисдикцію» держави-учасниці, термін «юрисдикція» є важливою умовою для міжнародної відповідальності за дії чи бездіяльність, які їй приписуються, що дає підстави для звинувачень у порушенні прав і свобод, викладених у Конвенції» (справа «Catan and Others v. Moldova and Russia» [7]).

У рішенні «Україна проти Росії (щодо Криму)» від 25 червня 2024 року Суд звертає увагу на порушенні росією ст. 3 Конвенції (Заборона катувань) та ст. 5 (Право на свободу та безпеку): «ЄСПЛ визнав, що росія застосовувала жорстоке поводження, в тому числі катування, з українськими військовими, кримськими татарами та журналістами, особливо акцентуючи увагу на жорстокому поводженні з «українськими політв'язнями». Це також включало принизливі умови утримання в кримських тюрмах. Суд розглянув невизнані затримання та затримання без зв'язку з зовнішнім світом, підкресливши адміністративну практику незаконних арештів та затримання українських військових і кримських татар» [4]. Ця правова позиція відповідає рішенням по справі «Україна проти Росії (щодо Криму)», де російські військові та сили безпеки були визнані відповідальними за тортури кримських татар і українських солдатів під час анексії Криму.

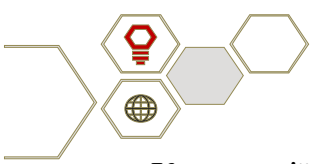
У рішенні «Україна проти Росії (щодо Криму)» Суд вбачає порушення права на справедливий суд (стаття 6): «повне застосування російського законодавства в Криму після його анексії порушило міжнародні правові стандарти. Суди в

Криму не вважалися «створеними законом» через незаконне нав'язування російської юрисдикції» [4]. У схожій справі «Loizidou v. Turkey» (1996) Туреччина відповідала за дотримання турецького законодавства на Північному Кіпрі, де суди не вважалися створеними належним чином. ЄСПЛ визнав, що нав'язування Туреччиною своєї судової системи порушило міжнародні стандарти [8]. Подібним чином у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» Суд визнав, що застосування російського законодавства та судів у Криму було порушенням, оскільки вони не були «створені законом» відповідно до міжнародного гуманітарного права. Суд зазначив, що «в цій справі суди в Криму повинні були продовжувати застосовувати цивільне право та кримінальне право України та не замінювати його російським законодавством, якщо це не “необхідно”» [4]. Водночас ЄСПЛ встановив, що «судді застосовували положення кримінального законодавства росії до широкого спектра мирних зібрань, виступів і заходів, а в деяких випадках заднім числом до подій, які передували тимчасовій окупації Криму або мали місце за межами півострова на материковій Україні, що має ознаки порушення ст. 6 Конвенції» [4].

У рішенні «Україна проти Росії (щодо Криму)» Суд звертає увагу на порушення права на недоторканність приватного життя (стаття 8). Порушення включали «нав'язування жителям Криму російського громадянства, свавільні обшуки будинків і примусове переміщення в'язнів на територію росії» [4]. Аналогічну правову позицію суд висловив у справі «Ivanțoc and Others v. Moldova and Russia» (2011), де йшлося про свавільне нав'язування росією та Молдовою громадянства Придністров'я. Суд постановив, що «нав'язування громадянства разом з обшуками та вторгненням у приватне життя порушує статтю 8» [9].

У рішенні «Україна проти Росії (щодо Криму)» ЄСПЛ встановив «відповідальність росії за незаконну адміністративну практику переслідування та залякування релігійних лідерів, які не сповідують російську православну віру (зокрема, українських православних священників і імамів), свавільні рейди на місця культу та конфіскацію релігійного майна, що є порушенням статті 9

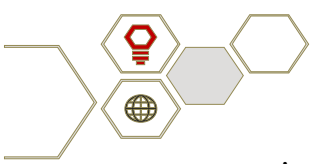

Конвенції» [4]. Наприклад, у справі «Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova» (2001) ЄСПЛ також визнав, що «Молдова порушила статтю 9 через відмову визнати релігійну групу, обмеживши їхню можливість здійснювати обряди» [9]. Справа «Україна проти Росії (щодо Криму)» так само стосується утисків з боку росії релігійних лідерів і незаконного втручання в діяльність неросійських православних релігій у Криму, що свідчить про порушення релігійних свобод.

У рішенні «Україна проти Росії (щодо Криму)» Суд вказує на порушення ст. 14 (Дискримінація) та ст. 18 (Зловживання законом для політичних репресій). Суд встановив, що «росія піддала кримським татарам дискримінаційне поводження, зокрема в таких сферах, як освіта, працевлаштування та доступ до правосуддя» [4], а також те, що «російський уряд використовував кримінальне законодавство, щоб змусити замовкнути опозицію в Криму, постійну державну політику для придушення інакомислення» [4]. Слід зауважити, що зазначені правові позиції Суду щодо російської агресії викладені за результатами розгляду міждержавних справ, тоді як про різні аспекти виконання прийнятих Європейським судом рішень у справах фізичних і юридичних осіб проти росії, які досі перебувають на стадії розгляду, ми можемо міркувати суто гіпотетично.

Правові позиції Європейського суду щодо російської агресії проти України, що знайшли відображення в його рішеннях, є джерелом національного права, а суб'єктами застосування, окрім суду, є усі зацікавлені особи та державні інститути, які зобов'язані захищати права людини, вживати усіх заходів щодо поновлення порушеного права. У міждержавних справах за участі росії головним проблемним питанням залишається виконання рішень Суду державою-відповідачем.

Наявні на сьогодні правові позиції Європейського суду щодо російської агресії проти України, викладені, зокрема, у рішенні у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)», винесеному Великою Палатою у 2024 році, дозволяють виділити такі основні напрямки урахування позицій Суду в національній судовій

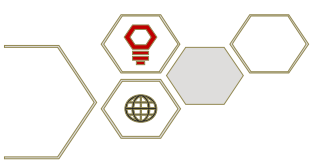

практиці, створивши основу для розгляду порушень прав людини, пов'язаних із окупацію Криму та частин української території.

1. *Створення Судом прецеденту щодо окупації росією українських територій та порушення прав людини на окупованих територіях.* Українські суди можуть використовувати рішення ЄСПЛ для створення правового прецеденту під час розгляду справ, пов'язаних з Кримом, зокрема щодо порушення прав людини згідно з Європейською конвенцією з прав людини. Правові позиції ЄСПЛ підтверджують системні порушення з боку російської влади, якими українські суди можуть керуватися при тлумаченні подібних справ щодо насильницьких зникнень, тортур та жорстокого поводження, свавільного затримання, дискримінація кримських татар, придушення свобод (вираження поглядів, зібрань, віросповідання тощо). Українські суди можуть посилатися на правові позиції Великої Палати у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)», щоб посилити свої рішення у справах, поданих жертвами цих порушень, визнаючи, що такі дії були визнані міжнародним судом.

2. *Підтримка національними судами позовів про компенсацію для потерпілих.* Правові позиції ЄСПЛ, сконцентровані у рішеннях проти росії, можуть стати підставою для розгляду українськими судами позовів про компенсацію від жертв дій росії в Кримі. На сьогодні існує вкрай актуальна потреба у проведенні на загально-теоретичному рівні комплексного аналізу питань компенсації за шкоду життю і здоров'ю та оцінки завданих збитків на основі рішень Європейського суду [14, с. 46; 15, с. 183]. Особи та сім'ї, які постраждали від зникнень, тортур, незаконного ув'язнення та експропріації майна внаслідок російської агресії, можуть використовувати рішення ЄСПЛ як доказ протиправних дій, посилюючи свої позови про компенсацію в рамках правової системи України.

3. *Кримінальне переслідування злочинців, чий дії стали наслідком порушень конвенційних прав людини, в українських судах.* Українські суди можуть порушувати кримінальні провадження на основі висновків ЄСПЛ, зокрема щодо осіб, винних у насильницьких зникненнях, катуваннях і незаконних

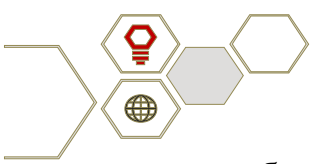

затриманнях. Українське законодавство дозволяє переслідувати військові злочини та злочини проти людяності, навіть якщо вони вчинені на окупованих територіях, таких як Крим. Рішення Суду надає українській прокуратурі докази та правове обґрунтування для пред'явлення звинувачень особам, навіть заочно, за їхню причетність до порушень прав людини в Криму.

4. *Підтвердження та зміцнення принципів територіальної цілісності України в судових рішеннях.* Українські суди можуть використовувати рішення ЄСПЛ для підтвердження суверенітету України над Кримом у національних рішеннях. Це важливо у справах, пов'язаних із правами власності, громадянством або кримінальними провадженнями, коли російське законодавство було незаконно застосовано в Криму. Це рішення посилює правові претензії України на Крим, підтримуючи судові рішення, які відхиляють застосування російських законів або судових постанов кримських судів під контролем росії. Українські суди можуть визнавати недійсними правові акти, здійснені де-факто російською владою в Криму, гарантуючи, що справи, пов'язані з Кримом, регулюються виключно українським законодавством.

5. *Уточнення в судовому порядку дії українського законодавства для українських громадян в Криму.* Рішення Суду підкреслює незаконність нав'язування жителям Криму російського громадянства. Українські суди можуть використовувати це як підставу для захисту прав жителів Криму, які були примусово прийняті в громадянство росії та стикаються з правовими труднощами, пов'язаними з подвійним громадянством. Українські суди можуть визнати недійсними будь-які правові наслідки, що випливають із примусового надання російського громадянства, гарантуючи, що постраждалі особи збережуть своє українське громадянство та права.

6. *Задоволення в судовому порядку запитів правозахисних організацій щодо порушень конвенційних прав на окупованих росією територіях.* Правозахисні групи, які діють в Україні, можуть використовувати правові позиції та рішення ЄСПЛ для підтримки своїх позовів в українських судах. Вони можуть представляти інтереси жертв дій росії в Криму, використовуючи рішення Суду

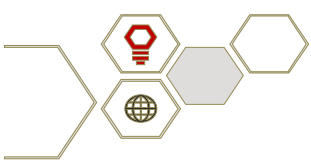
для обґрунтування претензій про порушення прав людини як згідно українського, так і міжнародного права. Українські суди можуть більш впевнено підтримувати судові позови, ініційовані цими організаціями, спираючись на висновки ЄСПЛ для підтвердження заяв про системні порушення прав людини. Це дозволить посилити правову підтримку та судове визнання зловживань у Криму.

7. *Вплив правових позицій Суду на правові реформи в українському законодавстві.* Рішення ЄСПЛ щодо російської агресії проти України може стати поштовхом для проведення правових реформ в Україні, зокрема у сферах, що стосуються прав внутрішньо переміщених осіб з Криму та Східної України [12; 13]. Спираючись на правові позиції Суду, українські законодавці можуть розробляти та приймати закони, які відповідають засобам захисту, викладеним у рішенні ЄСПЛ, таким як посилені правові гарантії для ВПО, механізми компенсації та засоби судового захисту. Українські суди матимуть більш чіткі законодавчі норми для підтримки ВПО та інших постраждалих громадян, забезпечуючи захист їхніх прав відповідно до Європейської конвенції та міжнародних стандартів прав людини.

8. *Використання правових позицій Суду при розгляді національними судами конституційних та адміністративних справ.* Рішення Суду щодо російської агресії проти України може застосовуватися у випадках, коли українські громадяни чи організації оскаржують політику українського уряду щодо Криму. Рішення Суду забезпечить відповідність будь-яких урядових дій або політики щодо Криму принципам, встановленим у рішенні ЄСПЛ, а також міжнародним зобов'язанням щодо прав людини, визначаючи стандарти підзвітності держави в цих питаннях.

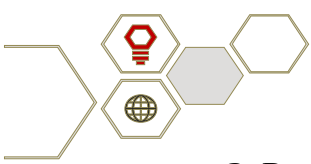
Висновки. Результаті проведеного аналізу правових позицій Європейського суду щодо російської агресії проти України та особливостей їх застосування можна сформулювати наступні висновки і пропозиції.

1. Висловлюючи свої правові позиції щодо російської агресії проти України ЄСПЛ: 1) здійснює розгляд міждержавних справ та індивідуальних заяв,

визнаючи серйозність звинувачень і необхідність міжнародного судового розгляду; 2) використовує гуманітарне право у своїх рішеннях, визнаючи застосовність Європейської конвенції з прав людини в ситуаціях збройних конфліктів; 3) застосовує докази та встановлює факти, спираючись на звіти міжнародних організацій та неурядових організацій; 4) ухвалює численні тимчасові заходи відповідно до Правила 39 Регламенту ЄСПЛ, зокрема щодо захисту українських військовополонених і цивільних осіб на окупованих територіях; 5) продовжує розгляд справ, включаючи звинувачення у військових злочинах і злочинах проти людяності, скоєних після повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року.

2. Головною формою застосування правових позицій ЄСПЛ щодо російської агресії є відправлення правосуддя національними судами за такими основними напрямками: а) використання рішень ЄСПЛ для документування та правової кваліфікації порушень прав людини внаслідок російської агресії; б) застосування правових позицій ЄСПЛ щодо ефективного контролю для встановлення відповідальності росії за порушення на окупованих територіях, навіть якщо українська влада не має прямого доступу до цих територій; в) адаптування підходів до пошуку доказів, покладаючись на звіти міжнародних організацій та неурядових організацій, коли прямі докази важко отримати через окупацію; г) кваліфікація дій російських військ як військових злочинів або злочинів проти людяності, забезпечуючи основу для переслідування міжнародних злочинів усередині країни; д) вирішення складних майнових питань, що виникають внаслідок окупації та переміщення, зокрема щодо реституції та компенсації; е) підвищення рівня захисту прав ВПО, включаючи доступ до соціальних послуг, житла та документів; є) використання принципів та правових позицій ЄСПЛ щодо екстериторіального застосування зобов'язань щодо прав людини, щоб притягнути росію до відповідальності за дії на окупованих територіях; ж) винесення рамкових рішень для майбутніх механізмів відшкодування та компенсації жертвам російської агресії.

3. Реалізація правових позицій ЄСПЛ щодо російської агресії проти України потребує створення відповідної політики на основі більш гнучкої та ефективної моделі виконання рішень ЄСПЛ та врахування правових позицій Суду щодо російської агресії проти України. Основними напрямками такої політики слід вважати: 1) розробку нових законів та внесення змін до існуючих нормативно-правових актів, зокрема щодо визначення механізмів правосуддя перехідного періоду, 2) посилення міжнародно-правової співпраці у переслідуванні військових злочинів та порушень прав людини, 3) застосування судами тимчасової юрисдикції відповідно до принципів ЄСПЛ для визначення відповідальності за триваючі порушення, які почалися до виходу росії з Ради Європи.

Список використаних джерел:

1. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2023 році. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zviti-pro-rezultati-diyalnosti-upovnovajenogo-u-spravah-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>.

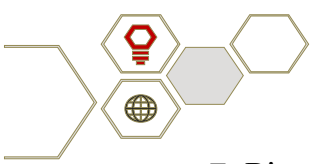
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ukraine v. Russia (re Crimea)» від 16 грудня 2020 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207622>.

3. Kleczkowska, A. Where i the European Court of Human Rights Heading? Comments on the Grand Chamber Admissibility Decision in the Case of Ukraine v. Russia (re Crimea) (Applications No. 20958/14 and 38334/18). *Polish Review of International and European Law*. 2021. URL: <https://doi.org/10.21697/priel.2021.10.2.08>.

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ukraine v. Russia (re Crimea)» від 25 червня 2024 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-235139>

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Ilașcu and Others v. Moldova and Russia» від 8 липня 2004 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886>.

6. Рішення ЄСПЛ у справі «Georgia v. Russia» від 21 січня 2021 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207757>.

7. Рішення ЄСПЛ у справі «Catan and Others v. Moldova and Russia» від 19 жовтня 2012 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114082>
8. Рішення ЄСПЛ у справі «Loizidou v. Turkey» від 28 липня 1998 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58201>
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Ivanțoc and Others v. Moldova and Russia» від 15 листопада 2011 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107480>
10. Бережна К. В., Ігнатенко Є. О. Механізм захисту прав людини у ЄСПЛ: договірно-правові засади, передумови формування, сучасний стан та перспективи. *Право і суспільство*. 2022. № 6. С. 289-293.
11. Ігнатенко Є. О. Концептуальне місце та фундаментальна перспектива судового прецеденту в правовій системі України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск № 83(3). С. 353-357.
12. Наливайко І. О. Стандарти Ради Європи та правові позиції ЄСПЛ у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: теоретико-правова характеристика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 78-72.
13. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародне судочинство : навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро : ДДУВС, 2022. 304 с.
14. Федорова А., Христова Г. Відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю осіб унаслідок російської агресії проти України крізь призму практики ЄСПЛ. *Право України*. 2024. №3. С. 45-59.
15. Муқан І. В. Механізм виконання рішень Європейського суду з прав людини в Україні: державно-управлінський вимір: дис. канд. наук з держ. упр. Івано-Франківськ, 2023. 245 с.
16. Завгородній В. Практика Європейського Суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні (теоретико-правовий аналіз): дис. д-ра юрид. наук: 12.00. 01. Дніпро, 2021. 517 с.
17. Гарасимів О. Вплив практики Європейського суду з прав людини на вдосконалення правозахисного законодавства в Україні (загальнотеоретичний аспект): дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2020. 227 с.